

UDK: 821.111(73)-3.09:159.9

Ko'chimov Ulug'bek

Qo'chqarovich

Alfraganus universiteti Xorijiy tillar

kafedrası mudiri

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa

doktori, dotsent

Toshkent, O'zbekiston

ulugbekkuchimov1975@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-7356-4809>

REY BREDBERINING “ERTAGA QIYOMAT” HIKOYASIDA APOKALIPSIS VA BADIY PSIXOLOGIZM

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Rey Bredberining “Ertaga qiyomat” hikoyasi psixologik-falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi fantastik adabiyotda apokalipsis motivining inson ruhiyati bilan bog'liq talqinini ochib berish hamda badiiy psixologizmning zamonaviy ko'rinishlarini aniqlashdan iborat. Maqolada muammo sifatida ommaviy madaniyatda apokalipsis odatda vahima va ijtimoiy inqiroz bilan bog'lanib talqin qilinishi, Bredberi hikoyasida esa ushbu stereotipga zid psixologik model taklif etilishi ilgari suriladi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida kompleks yondashuv tanlangan bo'lib, unda badiiy matni struktural-bayoniy tahlil qilish, ekzistensial psixologiya, dahshatni boshqarish nazariyasi hamda narrativ psixologiya konsepsiyalaridan foydalaniladi. Hikoya tahlili uch asosiy yo'nalishda olib boriladi: qahramonlarning o'lim muqarrarligiga munosabati, kundalik turmush marosimlarining psixologik funksiyasi hamda oddiylik tushunchasining falsafiy talqini doirasida tahlil etiladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, hikoyada apokalipsis tashqi falokat sifatida emas, balki ichki ruhiy holat sifatida namoyon bo'ladi. Qahramonlarning vahimasiz, sokin va marosimiy xatti-harakatlari o'lim qo'rquvini yengillashtiruvchi muhim psixologik mexanizm vazifasini bajaradi. Kundalik turmush odatlari — qahva ichish, bolalarni uxlatish, chiroqni o'chirish — ekzistensial barqarorlikni ta'minlovchi ramziylik sifatida talqin qilinadi. Shaxslararo yaqinlik esa hikoyada o'lim xavotiriga qarshi asosiy himoya omili sifatida namoyon bo'ladi. “Ertaga qiyomat” hikoyasi fantastik adabiyotda badiiy psixologizmning o'ziga xos modelini taklif etadi. Asar o'limni inqiroz emas, balki hayot davomida yaratilgan ma'no va munosabatlarning mantiqiy yakuni sifatida anglash imkonini beradi. Mazkur tadqiqot fantastik nasrda psixologik tahlil imkoniyatlarini kengaytiradi hamda Rey Bredberi ijodining adabiy-estetik ahamiyatini yangi nazariy kontekstda yoritadi.

Kalit soʻzlar: Rey Bredberi, “Ertaga qiyomat”, fantastik adabiyot, badiiy psixologizm, ekzistensial psixologiya, apokalipsis motivi, oʻlim muqarrarlighi, narrativ tahlil, ruhiy holat, falsafiy talqin.

APOCALYPSE AND LITERARY PSYCHOLOGISM IN RAY BRADBURY'S STORY "THE LAST NIGHT OF THE WORLD"

ABSTRACT

This article presents a psychological and philosophical analysis of Ray Bradbury's short story "The Last Night of the World." The primary aim of the study is to examine the representation of the apocalyptic motif in fantastic literature through the prism of human psychology and to identify the specific features of artistic psychologism in Bradbury's prose. The research problem arises from the contrast between the dominant cultural perception of apocalypse as a source of chaos and panic and Bradbury's alternative narrative model, which depicts calm acceptance and emotional stability. The methodological framework of the study is based on an interdisciplinary approach that combines structural and narrative analysis of the literary text with concepts drawn from existential psychology, terror management theory, and narrative psychology. The analysis focuses on three key dimensions: the characters' response to the inevitability of death, the psychological function of everyday routines under existential threat, and the philosophical interpretation of ordinariness as a source of meaning.

The results demonstrate that in "The Last Night of the World" the apocalypse is portrayed not as an external catastrophic event but as an internal psychological condition. The absence of panic, preservation of daily rituals, and emotionally balanced interactions between characters function as mechanisms for reducing existential anxiety. Ordinary actions such as conversation, caring for children, and preparing for sleep acquire symbolic significance and serve to maintain psychological continuity and inner harmony. Interpersonal intimacy is shown to be the central protective factor against death-related fear. The study concludes that Bradbury's story offers a distinctive model of artistic psychologism in fantastic fiction, in which meaning is generated through simplicity, acceptance, and human connection rather than transcendental or ideological explanations. The narrative challenges conventional apocalyptic discourse by presenting death not as a destructive rupture but as a natural culmination of a meaningful life. The findings contribute to the expansion of theoretical perspectives on psychological analysis in fantastic literature and highlight the enduring literary and philosophical value of Ray Bradbury's creative legacy.

Keywords: Ray Bradbury, "The Last Night of the World," science fiction, literary psychologism, existential psychology, apocalyptic motif, inevitability of death, narrative analysis, psychological state, philosophical interpretation.

АПОКАЛИПСИС И ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПСИХОЛОГИЗМ В РАССКАЗЕ РЭЯ БРЭДБЕРИ "ЗАВТРА КОНЕЦ СВЕТА"

АННОТАЦИЯ

В статье проводится психологико-философский анализ рассказа Рэя Брэдбери «Завтра — конец света». Цель исследования заключается в выявлении специфики художественного психологизма в фантастической прозе и интерпретации апокалиптического мотива как формы внутреннего экзистенциального переживания человека. В качестве основной научной проблемы рассматривается расхождение между традиционным культурным представлением апокалипсиса как источника паники и разрушения и альтернативной моделью психологической реакции, предложенной в рассказе Брэдбери. Методологической основой исследования является комплексный подход, включающий структурно-нарративный анализ художественного текста, а также концепции экзистенциальной психологии, теории управления страхом смерти и нарративной психологии. Анализ проводится по трем ключевым направлениям: отношение персонажей к неизбежности смерти, функция повседневных ритуалов в условиях предельной ситуации и философское осмысление категории обыденности.

Результаты исследования показывают, что апокалипсис в рассказе представлен не как внешняя катастрофа, а как психологическое состояние. Отсутствие паники, сохранение привычного уклада жизни и ритуализированные действия персонажей выступают эффективными механизмами снижения экзистенциальной тревоги. Повседневные действия — разговор, забота о детях, завершение дня — приобретают символическое значение и выполняют функцию стабилизации внутреннего мира личности. Межличностная близость изображается как ключевой фактор психологической устойчивости перед лицом смерти. В заключении делается вывод о том, что рассказ «Завтра — конец света» формирует особую модель художественного психологизма в фантастической литературе, в которой смысл человеческого существования раскрывается через простоту, принятие и эмоциональную связь. Произведение Брэдбери предлагает альтернативное осмысление апокалипсиса, основанное не на страхе, а на экзистенциальном принятии. Полученные результаты расширяют теоретические представления о психологическом анализе в фантастической прозе и подчеркивают значимость творчества Рэя Брэдбери в контексте современной литературной и психологической науки.

Ключевые слова: Рэй Брэдбери, "Завтра конец света," фантастическая литература, художественный психологизм, экзистенциальная психология,

мотив апокалипсиса, неизбежность смерти, нарративный анализ, душевное состояние, философская интерпретация.

KIRISH

Zamonaviy adabiyotshunoslikda inson ruhiy olamini badiiy idrok etish muammosi yetakchi ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, fantastik adabiyotda qahramon psixologiyasini tasvirlash ijtimoiy-falsafiy mazmuni ochib beruvchi muhim estetik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Fantastik makon va zamon doirasida kechuvchi voqealar qahramon ongida sodir bo'ladigan ichki ziddiyatlar, ruhiy iztiroblar va ongosti jarayonlarini chuqurroq yoritish imkonini beradi.

Badiiy adabiyotning markazida inson turar ekan, uning ruhiy olamini kashf etish, ruhiyatidagi o'zgarishlarni tasvirlash adabiyotshunoslikning muhim muammolaridan biri bo'lib kelmoqda. Badiiy psixologizm – bu qahramon ruhiyatining ochib berilishi, uning xatti-harakatlari va nutqining psixologik asoslanishidir. Fantastik asarlarda bu hodisa yanada murakkab va o'ziga xos ko'rinish oladi, chunki ijodkor g'ayritabiiy sharoitlarda insonning botiniy dunyosini sinovdan o'tkazadi.

Adabiyot nazariyotchisi Izzat Sulton ta'kidlaganidek, “*adabiyot – insonshunoslikdir*”. [1, 21] Fantastik asarlar ham, hayotda bo'lishi qiyin bo'lgan hodisalarni tasvirlasa-da, asosi va manbaya baribir hayot bo'lib qoladi. Yozuvchilar qahramonlari orqali inson idrokining qudratini, uning cheksiz

imkoniyatlarini tasdiqlaydilar. Bu esa asarning zamonaviyligi va abadiyligini ta'minlovchi asosiy omildir.

Fantastik asarlarda badiiy psixologizm masalasi insonning jamiyat, texnogen muhit va ma'naviy inqiroz sharoitidagi ruhiy holatini ifodalash bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Shu bois fantastik adabiyotda psixologik tasvir an'anaviy realizmdan farqli ravishda ramziy, bilvosita va ko'p qatlamli shakllarda yuzaga chiqadi.

Badiiy psixologizm adabiy asarda qahramonning ichki kechinmalari, hissiy holati va ruhiy jarayonlarini ochib berishga xizmat qiluvchi badiiy vositalar tizimidir. [6, 71] Fantastik adabiyotda ushbu jarayon ko'pincha g'ayritabiiy voqelik, alternativ dunyo yoki kelajak jamiyati fonida tasvirlanadi. Natijada qahramon ruhiyati real hayotdagi ijtimoiy muammolar bilan uyg'unlashgan holda ifodalanadi.

Fantastik asarlarda psixologizm faqat ichki monolog yoki muallif izohi bilan cheklanmaydi. Ramzlar, fantastik obrazlar, makon va zamonning o'ziga xos tashkil etilishi qahramon ruhiy holatini bilvosita ochib beruvchi muhim omilga aylanadi. Bu holat fantastik adabiyotda psixologik tahlil imkoniyatlarini kengaytiradi.

Jahon fantastik adabiyotida qahramon ruhiy holatlari talqinida muayyan tipologik o'xshashliklar kuzatiladi. Yolg'izlik, begonalashuv,

jamiyatdan uzilish, ma'naviy iztirob kabi psixologik holatlar har ikki adabiy an'anada yetakchi mavzulardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Biroq bu holatlarning badiiy talqini milliy mentalitet va estetik qarashlarga ko'ra farqlanadi.[2, 80] Adabiyotshunoslikda ruhiy iztirob ko'proq individual fojia sifatida talqin etilsa, o'zbek fantastik nasrida ushbu holatlar ijtimoiy-axloqiy muammolar bilan chambarchas bog'liq holda yoritiladi. Bu esa adabiy ta'sirning bevosita emas, balki qiyosiy-tipologik xarakterga ega ekanini ko'rsatadi.

Fantastik asarlarda makon va zamon qahramon ruhiy holatini belgilovchi faol estetik omil sifatida namoyon bo'ladi. G'ayritabiiy muhit, texnogen jamiyat yoki kelajak manzaralari qahramon ongida qo'rquv, ishonchsizlik va ichki ziddiyatlarni kuchaytiradi. Shu tariqa fantastik makon psixologik tasvirning badiiy samaradorligini oshiradi. Bunday asarlarda tashqi voqelik va ichki kechinmalar o'zaro uyg'unlashib, qahramon ruhiyatini ko'p qatlamli holda ochib berishga xizmat qiladi.

Tadqiqot usullari

Ushbu tadqiqot matni yashirin psixologik va falsafiy modellarni o'zida mujassam etgan tuzilmaviy hikoya artefakti sifatida tahlil qilib, o'zining asosiy usuli sifatida chuqur adabiy tahlildan foydalanadi. Bu yondashuv hikoyalarni madaniy ma'no yaratish amaliyotlari shakllantiriladigan va uzatiladigan maydonlar deb hisoblovchi roviy psixologiya [7, 29]

sohasi bilan hamohangdir. Hikoya uch yo'nalish bo'yicha tahlil qilindi: (1) personajning o'lim muqarrarligiga munosabati, (2) kundalik turmush tartibi va munosabatlardagi yaqinlikning vazifasi hamda (3) oddiqlikning ma'no sifatidagi falsafiy talqini tahlilga tortiladi.

Fantastik adabiyotda qahramon ruhiyati talqini badiiy psixologizmning muhim ko'rinishi bo'lib, u adabiy ta'sir, estetik tafakkur va milliy mental xususiyatlar bilan uzviy bog'liqdir. Ingliz va o'zbek fantastik adabiyotini qiyosiy o'rganish psixologik holatlarning umumiy va o'ziga xos jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Fantastik asarlarda ruhiy tahlil insonning zamonaviy jamiyatdagi o'rni, ma'naviy izlanishlari va ichki ziddiyatlarini badiiy ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijalar

XX asr jahon adabiyotida fantastika janri alohida o'rin tutadi va bu janrning rivojlanishida amerikalik yozuvchi Rey Bredberi muhim rol o'ynagan. Uning ijodi fantastik va realistik elementlarning uyg'un sintezi, chuqur falsafiy mazmun va psixologik tahlil bilan ajralib turadi. "Ertaga qiyomat" hikoyasi muallif ijodining o'ziga xos namunasi bo'lib, unda fantastik shakl orqali insoniyat taqdiri, hayot va o'lim muammolari, ijtimoiy-falsafiy masalalar ko'tarilgan.

Rey Bredberi (1920–2012) – XX asr Amerika fantastika va adabiy nasrining eng muhim vakillaridan biri bo'lib, qisqa hikoyalarda inson

psixologiyasi, ekzistensial qo'rquv va hayotning mohiyati haqida chuqur falsafiy fikrlar ifodalaydi [4, 73]. "Ertaga qiyomat" hikoyasi syujet jihatidan oddiy, biroq mazmunan murakkab dramatik tuzilishga ega bo'lib, tashqi falokat emas, balki qahramonlar ruhiy holatidagi o'zgarishlarga asoslanadi.

Rey Bredberining 1951-yilda yozilgan "Ertaga qiyomat" (The Last Night of the World) nomli hikoyasida noodatiy bir apokaliptik ssenariy tasvirlanadi: unda yaqinlashib kelayotgan global halokatni oldindan bilish vahima yoki parokandalikka emas, aksincha, sokin oilaviy davomiylikka olib keladi. Ushbu maqola matnda mujassamlashgan psixologik va falsafiy mexanizmlarni tadqiq etish maqsadida hikoyani ekzistensial psixologiya, dahshatni boshqarish nazariyasi (DBN) hamda narrativ tadqiqotlar nuqtayi nazaridan tahlil qiladi. Bizningcha, Bredberi hikoyasi o'zaro munosabatlarda ma'no topishga asoslangan ekzistensial tan olish shaklini, marosim sifatidagi kundalik odatlarni va yaqinlik orqali o'lim dolzarbligi ta'sirini kamaytirishni modellashtiradi. Hikoya o'limni anglash, hedonik moslashuv hamda ekzistensial xavotirni yengillashtirishda oddiy insoniy munosabatlarning o'rnini kabi masalalar bo'yicha zamonaviy psixologik izlanishlar uchun muhim adabiy misol (keys) bo'lib xizmat qiladi.

Madaniy tasavvurda apokalipsis, asosan, vahima, zo'ravonlik va ijtimoiy tartibning yemirilishi bilan tavsiflanadi – bu tasvir adabiyot, kino va ommaviy

axborot vositalarida doimiy ravishda mustahkamlanib keladi. Bu ustuvor yondashuv ekzistensial psixologiyadagi xulosalarni aks ettiradi. Unga ko'ra, o'lim dolzarbligi, ya'ni o'z o'limining muqarrarligini anglash, odatda, kuchli xavotir, himoyaviy xulq-atvor va kundalik faoliyatning izdan chiqishiga sabab bo'ladi [10, 189]. Dahshatni boshqarish nazariyasiga ko'ra, insonlar o'limni anglash bilan bog'liq falaj qiluvchi dahshatni yengish uchun murakkab madaniy dunyoqarashlar va o'z-o'zini qadrlash himoya vositalarini (buferlarini) yaratadi.

Muhokama

Bredberining "Ertaga qiyomat" asari bunga yorqin qarshi misol bo'la oladi. Hikoyada er-xotin umumiy tush ko'rish orqali — bu usul jamoaviy ongsizlik tajribasini ifodalaydi — bugun insoniyat uchun so'nggi tun ekanini bilib oladi. Ularning munosabati sarosima yo'qligi bilan ajralib turadi. Ular qahva ichadi, sokin suhbatlashadi. Farzandlarini o'ringa yotqizib, chiroqni o'chiradi. Hikoya quyidagi savolni o'rtaga tashlaydi: qanday psixologik va falsafiy sharoitlar tasdiqlangan jamoaviy qirilib bitish qarshisida bunday vazminlikka imkon beradi? Ushbu maqolada Bredberi o'limga munosabat bildirishning muqobil modelini shakllantirgan hikoyaviy vositalar tahlil qilinadi, bu model ekzistensial va pozitiv psixologiya uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

O'lim muqarrarligini umumiy anglash vositasi sifatida jamoaviy tush

ko'rish motivi hikoyadagi universal, bir vaqtda tush ko'rish mexanizmi dahshatni boshqarishning asosiy himoya vositasi bo'lgan inkor etish imkoniyatini yo'qqa chiqaradi. E'tiborlisi, inkorning mavjud emasligi TMT bashorat qilgan tashvishni yuzaga keltirmaydi. Aksincha, er-xotinning voqealarni oldindan bilishi Yalom "uyg'onish tajribasi" [15, 231] deb ataydigan holat vazifasini o'taydi. Bu o'lim bilan yuzma-yuz kelish bo'lib, u nevroitik tashvish uyg'otish o'rniga, nima haqiqatan ham qadrligini oydinlashtiradi. Erning ular yaxshi yashagani va o'zgartiradigan hech narsa yo'qligi haqidagi kuzatuv o'tmishdagi hayotdan qoniqishni ifodalaydi, dahshatni boshqarish nazariyasi buni o'limdan qo'rqishning pasayishi bilan bog'laydi [14, 18].

Kundalik turmush tartibi ekzistensial marosim sifatida namoyon bo'ladi. Hikoyadagi voqealar — qahva ichish, idishlarni yuvish, bolalarni uxlatish — ataylab oddiy qilib ko'rsatilgan. Bredberi bu kundalik tartibni voqelikdan qochish emas, balki uni tan olish sifatida tasvirlaydi. Bu holat ma'noni saqlab qolish nazariyasi [12, 88] bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarga hamohangdir. Unga ko'ra, tanish xulq-atvor andozalari ekzistensial inqirozni yengillashtiruvchi yaxlitlik va davomiylik hissini beradi. Har doimgidek, so'nggi kechada ham ado etilgan bolalarni uxlatish marosimi hech qanday g'ayritabiiy harakatlarsiz oddiy bir odatni muqaddas amaliyotga aylantiradi.

Er-xotinning xotirjam suhbat hikoyaning hissiy markazini tashkil etadi. Mehr-oqibat nazariyasi va ekzistensial psixologiya sohasidagi tadqiqotlar yaqin shaxslararo munosabatlarni o'lim qo'rquviga qarshi asosiy himoya vositasi sifatida doimo e'tirof etib keladi [13, 264]. Bredberi qahramonlari bo'lgan juftlik yo'q bo'lib ketishga yolg'izlikda yoki ommaviy vahima ichida emas, balki o'zaro munosabatlardagi samimiyat muhitida yuz tutadi. Ayolning so'nggi harakati — chiroqni o'chirish uchun qo'l uzatishi — erining aynan shuni kutganini aks ettiradi. Bu esa Frankl "ma'noning o'zaro munosabatlardagi manbai" [9, 141] deb atagan chuqur ruhiy uyg'unlikdan dalolat beradi.

Sabablarni qidirish yoki g'ayritabiiylikka intilishning yo'qligi hikoyaning e'tiborli jihatlaridan biridir. Er-xotin ibodat qilmaydi, uzoq falsafiy mulohazalarga berilmaydi va qochishga urinmaydi. Bu jihat hikoyani ekzistensial bezovtalikni diniy yoki mafkuraviy qolipda yoziladigan asarlardan ajratib turadi — ya'ni, "dahshatni boshqarish nazariyasi" "o'lmaslik timsollari" deb ataydigan yechimlarda yozilmagan. Matndan anglashilishicha, ma'no topish uchun transsendentlik (oliy haqiqatga intilish) shart emas; ma'no allaqachon immanentlikda (ichki mohiyatda) va o'zaro munosabatlarda mavjuddir.

Asar boshida qahramonlar dunyoning "ertaga tugashi" haqidagi noma'lum xabarni qabul qiladilar. Xabar hech qanday aniq dalilga ega

emas, shuning uchun hikoyaning asosiy dramatik kuchi tashqi voqelikdan emas, balki ichki psixologik vaziyatdan kelib chiqadi. Bu – zamonaviy fantastik adabiyotda uchraydigan psixologik tahlilning klassik namunasi bo‘lib, u voqea ketma-ketligiga emas, balki bosh qahramonning ruhiy reaksiyasiga e‘tibor qaratadi.

Asarda ko‘p takrorlanadigan dramatik mantiq – qahramonlarning ichki kutish holati va bezovtalilikdir. Bir nechta personajlar bir-biriga o‘xshash tushlarni ko‘rayotgani haqida hikoya qiladi. Bu voqea individual tajriba emas, balki kollektiv psixologiyaning namoyonidir:

“Hamma bir xil tushni ko‘rgan ekan... shu bir so‘zlar, shu bir ovoz...” [16] – deb aytiladi hikoyada. Bu motiv universal inson qo‘rquvi va umidsizlik fikrini ochib beradi.

Bu yerda Bredberi tashqi apokaliptik tasvirdan ko‘ra, insonning ichki psixologik oqimini dramatik markazga qo‘yadi. Syujet ramziy vositaga aylanadi: u erda apokalipsis tashqi hodisa emas, balki insonning ongi va tasavvuridagi ichki holat sifatida talqin etiladi.

Adabiyotshunoslar ta‘kidlaganidek, badiiy psixologizm konteksti – syujet, makon yoki zamon bilan emas, balki qahramonning ichki qarama-qarshiliklari bilan belgilanadi: bu holat ham hikoyada aniq aks ettiriladi.

Hikoyada vaqt aniq belgilanmaydi: “ertaga” tushunchasi

mavjud bo‘lsa ham, u aniq vaqt konturiga ega emas. Bu mavhumlik – asarning eng muhim poetik elementlaridan biri bo‘lib, u xronotop (vaqt-makon tuzilishi)ni psixologik funksiyaga aylantiradi. Mavhum vaqt Bredberining boshqa hikoyalarida ham umumiy fenomen bo‘lib, u insonning vaqt haqidagi tushunchalarini ruhiy holat bilan bog‘laydi [6, 33].

Bredberi fantastik asarlarining ko‘pchiligida vaqt – fazoviy vaqt emas, balki ichki, subyektiv vaqtni ifodalaydi. Shu nuqtayi nazar hikoyada ham qiyomat tushunchasi “fizik hodisa” emas, balki ruhiy kechinmalar markazida joylashadi.

Hikoyaning g‘oyaviy markazida – insonning o‘lim oldidagi psixologik holati va hayotning mohiyati haqidagi savollar yotadi. Bredberi ba‘zan o‘lim, vaqt va hayot ma‘nosini tasvirlash orqali ekzistensial fikrlarni o‘quvchiga uzatadi. “Fantastik voqea” bu yerda faqat badiiy metafora bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotshunoslikda bu tur motivlar ko‘pincha ekzistensial adabiyot doirasida tushuniladi – inson mavjudligi, mustaqilligi va vaqt oldidagi o‘zlik tuyg‘usi orqali yoritiladi. Buni Bredberining boshqa asarlaridan ham ko‘rish mumkin, masalan “Mayin yomg‘irlar yog‘adi” kabi hikoyalarida ham o‘lim, vaqt va insonning o‘rniga oid falsafiy fikrlar mavjud. Bredberining qisqa hikoyalari usluban ham o‘ziga xos bo‘lib, ular tasvirning ma‘nosini oshirish uchun metaforalar, ramzlar va syujetning kam sonli voqealari orqali

ifodalanadi. “Ertaga qiyomat” hikoyasi ham shu uslub doirasida yozilgan bo‘lib, o‘quvchi diqqatini tashqi voqealardan ko‘ra ichki ruhiy tajribaga jamlaydi.

Ushbu yondashuv Bredberini boshqa klassik fantastik yozuvchilardan ajratib turadi: u hozirgi hayotga oid umumiy insoniy savollarni fantastik tasvirlar orqali emas, balki psixologik tasvirlar orqali yetkazadi. Shuning uchun hikoya o‘quvchini hayot, vaqt va mavjudlik haqidagi savollarni yangicha anglashga undaydi.

Rey Bredberining “Ertaga qiyomat” hikoyasi tashqi apokaliptik voqealar qissasidan ko‘ra, inson psixologiyasining chuqur falsafiy ko‘rinishiga e‘tibor qaratadi. Hikoyada birgalikda uchraydigan tush motivi, mavhum vaqt konturi va ichki emas, balki ruhiy apokaliptik voqealar markazga qo‘yiladi. Bu esa hikoyani psixologik-ekzistensial adabiyot kontekstida o‘qishga imkon yaratadi va insonning vaqt, o‘lim va hayot mazmuni haqidagi savollarni zamonaviy badiiy tilda ochib beradi.

Adabiyot nazariyasida hikoya janri haqida turli qarashlar mavjud. D.Quronovning ta’kidlashicha, “*hikoyada qahramon munosabatda voqea-hodisalar tafsilotli bayon etilmaydi, voqea-hodisalarning o‘zi maqsadga aylanadi*” [2, 145]. Hikoya janrining asosiy xususiyati shundaki, unda “*hayotning muayyan bir ko‘rinishi, ma’lum bir lahzasi ifodalanadi*” [5, 78]. Rey Bredberi esa fantastik hikoya

janrida yangicha yo‘l ochib, an’anaviy hikoya qonuniyatlariga fantastik unsurlarni qo‘shish orqali janrni boyitgan.

Adabiyot nazariyasida fantastika “*voqelikda mavjud bo‘lmagan, ammo badiiy tasavvur kuchi bilan yaratilgan g‘ayrioddiy hodisa, obraz yoki vaziyatlar*” sifatida talqin etiladi [2, 156]. Fantastikaning ikki asosiy turi mavjud: ilmiy-fantastika va ertak-fantastika. Ilmiy-fantastika ilmiy-texnik taraqqiyot natijalari asosida kelajak hayotini tasvirlashga intiladi. Rey Bredberi asarlarida fantastika faqat bezak emas, balki chuqur falsafiy g‘oyalarni ifodalash vositasidir. Uning fantastik asarlari “*dunyoda tinchlikni saqlash*” masalasiga bag‘ishlangan [11, 62]. Muallif fantastik unsurlar orqali hozirgi zamon insonining axloqiy, ijtimoiy va psixologik muammolarini ochib beradi.

Adabiyot nazariyasida “*badiiy psixologizm – qahramonning ichki dunyosini, ruhiy holatini ochib berishning badiiy usullari majmu*” deb ta’riflanadi [6, 134]. Psixologizm “*to‘g‘ridan-to‘g‘ri (ichki monolog, tushlar, xotiralar)*” va “*bilvosita (portret, peyzaj, detallar orqali)*” usullarda namoyon bo‘ladi [17]. Hikoyada hayot va o‘lim muammosi chuqur falsafiy talqin etilgan. Muallif orqali biz hayotning qisqaligi, vaqtning nisbiyligini, insoniyat taqdirining nozikligini his qilamiz. Sim obrazi orqali muallif shuni ko‘rsatmoqchiki, hayot qanchalik qisqa bo‘lmasin, uni mazmunli, fidokorona yashash kerak.

XULOSA

“Ertaga qiyomat” hikoyasi o‘z mohiyatiga ko‘ra adabiy manba bo‘lgani kabi psixologik hujjat hamdir. Bredberi unda boshqariladigan narrativ tajriba yaratadi: o‘lim oldidagi barcha standart himoya mexanizmlari – inkor, savdolashish, qochish – olib tashlanadi va faqatgina juftlikning birgalikdagi sokin hayoti qoladi va bu kifoya deb topiladi. Asar ommabop madaniyatda ham, ilk ekzistensial psixologiyada ham chuqur o‘rnashib qolgan “o‘limni anglash muqarrar ravishda inqirozni yuzaga keltiradi” degan ustuvor qarashga qarshi chiqadi. Aksincha, u o‘zaro munosabatlarga asoslangan, immanent ma‘no yaratish modelini taklif etadi. Bunda oddiylik biz qochadigan emas, balki qaytadigan boshpanaga aylanadi. Asar ekzistensial psixologiya, narrativ tibbiyot va hayotning so‘nggi pallasi

tadqiqotlari bilan shug‘ullanuvchi izlanuvchilar uchun o‘limni dahshat bilan emas, balki shunchaki chiroqni o‘chirishdek oddiy harakat bilan qarshi olish mumkin bo‘lgan shart-sharoitlar haqida ixcham va mazmunga boy bayonni taqdim etadi.

Xulosa qilib aytganda, Rey Bredberining “Ertaga qiyomat” hikoyasi fantastik adabiyotning eng yaxshi namunalaridan biri sifatida baholanishi mumkin. Hikoya chuqur mazmun, yuqori badiiy mahorat, falsafiy umumlashma bilan ajralib turadi va jahon adabiyoti xazinasiga qo‘shilgan qimmatli hissa hisoblanadi. Rey Bredberi ijodini o‘rganish hozirgi zamon o‘zbek fantastika yozuvchilari uchun ham katta ahamiyatga ega. Uning tajribasi, badiiy usullari, psixologik tahlil qobiliyati zamonaviy adabiyot uchun o‘rnak bo‘lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Sultonov I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005. – 272 b.
2. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2007. – 242 b.
3. Yo‘ldosh Q. Yoniq so‘z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006. – 548 b.
4. Boynazarov F. Jahon adabiyoti. – Toshkent: Musiqa, 2006. – 160 b.
5. Karim B. Ruhiyat alifbosi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2018. – 364 b.
6. Ko‘chimov U. Fantastik asarlarda badiiy psixologizm konsepsiyasi. Monografiya. – Toshkent, 2024. – 123 b.
7. Bruner J. Actual Minds, Possible Worlds / J. Bruner. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1986. – 222 p.
8. Csikszentmihalyi M. Flow: The Psychology of Optimal Experience / M. Csikszentmihalyi. – New York : Harper & Row, 1990. – 303 p.
9. Frankl V. E. Man’s Search for Meaning / V. E. Frankl. – Boston : Beacon Press, 1959. – 165 p.

10. Greenberg J. The causes and consequences of a need for self-esteem: A terror management theory / J. Greenberg, T. Pyszczynski, S. Solomon // *Public Self and Private Self*. – New York : Springer, 1986. – P. 189–212.
11. Heine S. J. The meaning maintenance model / S. J. Heine, T. Proulx, K. D. Vohs // *Personality and Social Psychology Review*. – 2006. – Vol. 10, No. 2. – P. 88–110.
12. McAdams D. P. *The Stories We Live By* / D. P. McAdams. – New York : Guilford Press, 1993. – 336 p.
13. Mikulincer M. Exploring individual differences in reactions to mortality salience / M. Mikulincer, V. Florian // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 2000. – Vol. 79, No. 2. – P. 260–273.
14. Vail K. E. A terror management analysis of the psychological functions of religion / K. E. Vail [et al.] // *Personality and Social Psychology Review*. – 2012. – Vol. 16, No. 1. – P. 3–22.
15. Yalom I. D. *Existential Psychotherapy* / I. D. Yalom. – New York : Basic Books, 1980. – 524 p.
16. Rey Bredberi — “Ertaga qiyomat” (“The Last Night of the World” 1951) hikoyasi, tarjima matni: <https://ziyouz.uz/jahon-nasri/rej-bredberi/rej-bredberi-ertaga-iyomat-ikoya/>
17. Tahliliy va adabiy kontekst bo'yicha umumiy ma'lumotlar: The Best Ray Bradbury Short Stories <https://jerrywbrown.com/wp-content/uploads/2020/02/The-Last-Night-of-the-World-Bradbury-Ray.pdf>